

Opið bræv til Sosialin

Heri Mohr

Fyrst: Gott nýggjár og takk fyri samstarvið í árinum, sum legði árarnar inn fyri nøkrum døgum síðani.

Fyri góðum mánaði síðani sendi eg Sosialinum eitt lesarabræv. Blaðstjórnin hevur váttað í telefonini, at tað ongantið kom í blaðið. Hví, veit eg ikki.

Lesarabrævið, sum nú kanska hevur mist sín aktualitet, ljóðaði so:

”Í hesum døgum hava okkara fjølmiðlar við barnsligum stoltleika kunngjørt, at tann stóri bankatoskurin, sum svimur á Føroyabanka, er onga aðrastaðni á jørðini! Stórtíðindi, sum tá ið vit vinna fótbóltsdyst aðrastaðni á jørðini.

Sum hálvvaksin fingur vit at vita, at toskurin í havinum um Føroyar er støðufastur. Í øldir var hann álitið hjá okkara forfedrum.

Í 1880-unum skrivaði annar abbi mín upp umleið 100 navngivin mið og ýti í Nólsoyarfirði og eystan fyri og sunnan fyri oynna. Hetta var spískamarið hjá havnarfólki og nólsoyingum. Stórur bankatoskur gjørdi reglulig rend inn í Nólsoyarfjørð. Hann kom ætlandi av Føroyabanka og øðrum bankum.

Hesin annars so fiskaríki Føroyabanki gjørdist so liðandi fiskafátækur orsakað av ránsveiðu við trolu og gørnum. Fyri at bjarga toskastovninum og botninum á Føroyabanka undan glatan bannaði løgtingið fyri nøkrum árum síðani øllum fiskiskapi, líka mikið hvørjum, á Føroyabanka. Sjálvandi var tað fram um alt ránsveiðuna og umhvørvið, løgtingið hugsaði um.

Í fjør gav fikimálaráðið VØRN heimild at veita ávísingum bátum loyvi at royna á Føroyabanka við snellu, snøri ella tráðu til 31. august 2014.

Í okkara almenna sjónvarpi sóu vit fyri nøkrum døgum síðani, at tað almenna skipið ”Magnus Heinason” trolaði inni á Føroyabanka. Vit fingur eisini at vita, at hetta hevði skipið, við fólki í almennari tænastru, gjørt regluliga eina tíð. Kanska nøkur ár?

Altso: Hóast totalfriðing fyri ránsveiðu verður regluliga trolað inni á umrødda banka!

Hendan ólógliga trolingin er kanska ikki fiskiskapur í vanligum týðningi. Hetta er gransking og, sum tað framgekk av sjónvarpsendingini, á høgum vísindaligum støði. Tey, sum vóru á skerminum, gingu øll í hvítum, átøk serlæknum á skurðstovu við pinsett og øðrum granskingaramboðum í hendi.

Hetta eigur sjálvandi at verða tikið í stórum álvara, tí endamálið við slíkum vísindaligum kanninum er at vita, hvussu bankatoskinum veit við. Um hann kanska er sjúkur. Um stovnurin er í menning ella ikki. Um hann fær nóg mikið at liva av. Um botnurin hevur fingið varandi mein ella ikki.

Hóast hetta rennur ein býttlingasøga okkum í hug: Seks molbúgvar kleyra inni á kornveltuni við bóndanum, ið eigur veltuna, sitandi á einum gomlum portri. Hesir sjeyskulu reka ein einsamallan stork burtur úr veltuni, tí hann, storkurin, var ein höttan móti tí, sum bóndin skuldi heysta.

Palleba og Marsanna – als ikki frøðingar ella vísindafólk – eru av teirri áskoðan, at royndartrolingin á Føroyabanka er ránsveiða í vanligum týðningi og má tessvegna halda uppát. Sjúklingurin – Føroyabanki – krevur avgjordan frið og skynsama røkt!

Tað vísindaliga arbeiðið á umrødda banka við trolu – hetta kann sammetast við søguna um molbúgvagnar – má beinan vegin broytast til royndarveiðu við snellu, snøri ella tráðu. Kanningar á botninum skulu sjálvandi fremjast á skilagóðan hátt.

Fiskurin og botnurin á Føroyabanka mugu fáa frið eins og aðrir sjúklingar.

Tey bæði, Palleba og Marsanna, halda eisini, at botnurin saktans kundi verið kannaður við súgving, mikrofotografering og øðrum framkomnum amboðum, sum tey annars halda seg ikki hava skil fyri.

Tey vóna sjálvandi, at Føroyabanki aftur verður sum í gomlum døgum, tá ið okkara forfedrar við ár í hond og snøri í bátinum á veg út á havmið bóðu innantanna ”gev okkum í dag okkara dagliga breyð.” Hóast slíkir dreymar um farna tíð – kensluborið nostalgi – valla gerast veruleiki. Tað mugu

tey bæði tola.

Múgvandi í Japan og øðrum londum og matstovurnar í Føroyum kunnu vónandi, sum frá líður, borðreiða sjáldsama góðan føroyabankatosk, drignan við snellu, snøri ella tráðu: ”Deep-sea hand-catch from the North Atlantic Ocean.”

Hatta var so lesarabrævið, sum ikki kom í blaðið.

Post scriptum.

Føroyagrunnurin og býurin Atlantis:

So er søgn, at Føroyar liggja norður har í Atlants havi, hvar í fyrndini lógu hini skaldadroymdu lond, og prestinnan av Atlantis, klædd í landnyrðingi og glaðu, mánableikar nætur rættir út sína hvítu hond.

So er søgn, at teir, sum síggja prestinnu av Atlantis, henni fylgja til dýpsins bláu dreymahallar heim, og hon brosar teir í blund og teir kransar við Eranthis, meðan næstrafólk og frændur gráta og syrgja yvir teim.

Við hesum báðum ørindum, av seks, úr yrkingini Atlantis lýsir Janus Djurhuus ”við ókvandi yndi til Føroyar eina máttmikla sjón, manað fram í einum hugtakandi ljóðlagi, sterkt sum havsins bylgjandi andadráttur og við myndum, ið brenna seg inn í hugan.” – Nakað soleiðis skrivaði Richard Long um málmríka kvæði Janusar um Atlantis og prestinnuna, fógur eins og Brynhild Buðladóttir.

Pasiphae prestinna av Atlantis ráddi á marmorborg.

Har valdar nú deyði og sorg. Lemmar og posar sorla og morla;

vísmenn granska á kvøldi og morgni árla. Tó; - aðrir vísmenn enn teir í Betlehem á sinni:

við stjornugransking teir funnu barnið í fjósi inni.

Óhugni á Føroyabanka

Í apríl mð. 1990 var John Smith, sáli – savorin figgindi av ránsveiðu við trolu og gørnum – á línuveiðu á Føroyabanka. Við 3x38.000 húkum í 3x24 tímar var veiðan 3.400 kg. Av veiðuni vóru 70 til 80% í so syndarligum standi,

at fiskurin als ikki kundi brúkast til mannaføði og tessvegna ikki skikkaður til sølu á marknaðinum. Takk-að verið ránsveiðu illa viðfarnum fiski.

Skrivaði John Smith í 1992.

Hann prógvaði óhugnan við fotomyndum.

Refleksióinir

1. Tá ið ríkiskassans **endurgjöld** til landskassan vórðu broytt til **ríkiskassablokk** 1. januar 1988, komu 10 milliónir í løgtingsins figgjarlóg oyramerkta til heilsuverkið (§ 12): Sjúkrakassar, sum var 100% danskt málsøki. Hendan árliga figgingin, sum liggur í blokkinum í dag við umleið 16 milliónum, kann ikki nýttast til sjúkrakassar, tí teir, sum kunnugt, eru farnir í søguna. Tað er tí ikki óhugsandi, at hesin partur av blokkinum framyvir verður brúktur til granskingargrunnin á sama hátt sum tær mongu milliónirnar, sum ríkiskassin átti í sjúkrakassagrunninum, fóru í granskingargrunnin (Fróðskaparsetrið) í 2014.

Loysingarrørslan – uttan og innan løgtingsgátt – hevur áhaldandi skýrt hesa figging fyrir biddarapening.

Eingin er fullspottaður, fyrr enn hann spottar seg sjálvan. Plaga vit at siga.

(Annars verður sjúkrakassaverkið figgjað við 50% úr landskassanum og 50% úr ríkiskassablokkinum. Tá ið føroyingar fáa røkt á Ríkissjúkrahúsinum, verður hon figgjað 100% úr blokkinum og ikki úr landskassanum. Tað vil siga, at vit sum danskir ríkisborgarar fáa ókeypis sjúkraverkið á Ríkishospitalinum. Sum kunnugt hevur blokkin verið niðurbundin síðani 1. januar 2002, og man tað vera ein av orsøkunum til ta figgjarligu trongstöðuna, sum heilsuverkið stríðist við.)

2. Áskoðanir og íbirtingar í málsligum og listarligum høpi eru fjøllbroyttar, eins og málið og list eru livandi, óavmarkað, endaleys. Tey ”mentaðu, serkønu” kunnu við indoktrinering órógva meira enn gott er, meðan politisk upplegging og ávirk-an kann krypla sálina, gera hana trongskygda, vingluta og einsporaða. Hetta kemur mangan til sjóndar í felagskapum og londum við eina-ræði. Við ræðandi óhugna uppstóð hetta í Russlandi við kommunismuni og í Týsklandi við nazismuni.

Fólk við vanligum viti og skili smílast stillfær, tá ið

onkur docerar alvitandi um mál og mentan.

Men tá ið vit royna at loysa aldargamla fløkju við tveimum bókstavarøðum í okkara skriftmáli, er eingin smílandi umbering. Nei, tá er eldur í koluni. Í meira enn eina øld hava føroyingar klandrast um, hvussu vit skulu brúka okkara skriftmál. Og vit klandrast framhaldandi.

Er einki flogvit, sum kann loysa hendan okkara gordiska knút, so báðir partar – tað eru bara tveir – verða nøgdir? Eitt kompromis? Hetta skylda vit okkara børnum!

3. Tað kemur alt ov ofta fyrir, at bæði fremmand nøvn og orð verða skeivt úttalað, eins og føroysk orð verða skeivt bend í okkara almennu fjølmiðlum. T.d. segði útvarpið (tað er nakað síðani), at Boldu (ella okkurt sovorðið) hevði komponerað ouverturuna til operuna ”Kaliffurin úr Bagdad.” Komponisturin eitur Boieldieu (1775-1834) og úttalast Boaldio.

Og ”at heiðra” er farið frá at stýra hvørjumfall í staðin fyrir hvønnfall, sum tað hevur gjørt í öldir.

Bara tvey dømi úr rúgvuni.

Slíkt eigur ikki at koma fyrir í einum almennum fjølmiðli!

4. Í hesum døgum eru fólk í Danmark av teirri áskoðan, at ein ræðulig ólukkan kann taka seg upp á arbeiðsmarknaðinum í teirra landi, um stjórnin ikki av álvara umhugsar, hvussu nógvum akademikarum brúk er fyrir á teimum ymisku arbeiðskjunum, nú tað er politisk ætlan at brúka nakrar milliardir eyka komandi 20 árin til útbúgving og SU. Tey rópa ”vagt í gevær” og stúra fyrir at fáa eitt nýtt akademiskt proletariat. Brot úr kronikki í einum donskum blaði fyrir einum mánaði síðani: ”... Ein neyðarslig mynd av niðurundirkomnum studentum, eitt nýtt proletariat, sum gerandisdagar slabbar við arbeiðsloysi ella vánaligum, illa løntum arbeiði...” ”...heldur enn at gera nyttu í tí veruliga framleiðslutólinum, verður stórur partur av studentaproletariatinum ein tung byrða hjá teimum almennu køssunum. Spurn-ingurin er ikki, um ov nógv fara í studentaskúla, men um ov fá fáa sær aðra ungdoms-útbúgving...”

Í einari lýsingarkampagnu, ”Vit velja Føroyar” – stuðlað

av Fróðskaparsetri Føroya og nøkrum hálvalmennum og privatum virkjum her á landi – lesa vit, at Setrið skal brúka meira enn eina milliard í 2015-2020:

*147 milliónir til yvirskipaða tilgongd í 2015

*418 milliónir til yvirskipaða tilgongd í 2016/2017

*436 milliónir til yvirskipaða tilgongd í 2018/2020

*Tann árliga játtanin til Setrið skal hækkað úr 67 til 100 milliónir.

*Løgtingið skal keypa Venjingarskúlan frá Tórshavnar kommunu til Setrið.

(Saltsiloin á Runding kemur kanska eisini í mylnuna?)

Vónandi fáa vit ongantið eitt akademiskt proletariat. Proletariat í vanligum týðningi er ókent fyrirbrigdi í Føroyum. Okkara forfedrar vóru peningaliga fátøk fólk, men proletarar, nei, tað vóru teir ikki – als ikki.

5. Myrk skýggj fyrir framm-an?

Komandi 5-ára skeiðið fer ”tað almenna” djúpt í lummarnar hjá Pallaba og Marsannu eins og í 80-unum, tá ið alt samfelagið fór av knóranum í 1992, og fólk rýmdu yvir háls og herðar av landinum - tey flestu til Danmarkar. Nú, 22 ár eru liðin, sær figgjarligi politiski ”matseðilin” soleiðis út:

2.2 milliardir til undirsjóartunnlar Eysturoy/Streymoy/Sandoy

0.4 milliardir til útbygging av Landssjúkrahúsinum (universitetshospital)

0.4 milliardir til nýggjan meginskúla í Havn (er í gerð)

1.1 milliardir til Fróðskaparsetri (sambært nevndu lýsing ”Vit velja Føroyar”)

? milliardir til nýtt vaktar-og havransóknarskip

? milliardir til komandi upp-túsnaðar, óstýrilligar figgjarlógir ár um ár

Hetta er ikki gamansleikur.

Tað er hóast alt so stutt síðani, at allar Føroyar – hús og heim, peningakervið og landskassin – kollsigldu, og vit fingur neyðuga hjálp uttaneftir – figgjarliga og umsitingarliga – fyrir at sleppa burtur úr tí ódnini og fáa samfelagið á rættkjøl aftur.

Eingin í Føroyum við vanligum viti og skili, eldri enn 35 ár, hevur loymt hetta.

Vit undrast og spyrja, eins og Tróndur Olsen (1879-1961) – Tróndur á Malarenda – á sinni: ”Men sig hvat ger tingið. Nú statt ei og bín! Jú, teir selja grýn.”